

9. Венгеров А.Б. Синергетика, юридическая наука, право / А.Б. Венгеров // Советское государство и право. – 1986. – № 10. – С. 36-45.

REFERENCES

1. Mahuza A.O. “Problems of Criminology and Criminal Law Theory in the Light of Scientific Views of Representatives of the Russian Emigration of the First Half of the XX century” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences : major 12.00.08 “Criminal Law and Criminology ; Penal Law” / A.O. Mahuza ; Academy of Law and Management of Federal Penitentiary Service. – Ryazan, 2012. – 22 p.
2. Gilinskiy Y.I. *Deviantnost', prestupnost', social'nyy control : izbrannyye stat'i* [Deviance, Crime, Social Control. Selected Articles] / Y.I. Gilinskiy. – Saint Petersburg : Izd-vo R. Aslanova «Yuridicheskiy center Press», 2004. – 322 p.
3. Yakovlev A.M. *Sociologiya prestupnosti (kriminologiya) : osnovy obshchey teorii* [Sociology of Crime (Criminology) : Principles of General Theory] : teaching aid / A.M. Yakovlev. – Moscow : Sodeystvie noviy vek, 2001. – 239 p.
4. Rogers E.M. Diffusion of innovation / E.M. Rogers. – N.Y. : Free Press, 1995. – 145 p.
5. Latov Y.V. “Social Functions of the Shadow Economy in the Institutional Development of Post-Soviet Russia” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences : major 22.00.03 “Economic Sociology and Demography” / Y.V. Latov ; State Educational Institution of Higher Professional Training “Tyumen State University”. – Tyumen, 2008. – 52 p.
6. Sorokin P.A. *Prestuplenie i kara, podvig i nagrada : sociologicheskiy etyud ob osnovnykh formakh obshchestvennogo povedeniya i morali* [Crime and Punishment, Heroic Deed and Reward : Sociological Study of the Basic Forms of Social Behaviour and Morality] / P.A. Sorokin. – Saint Petersburg : RKHGI, 1999. – 448 p.
7. Yakovlev A.M. “The Process of Criminalization and the Objective Social Norms” / A.M. Yakovlev, D.A. Li // *Pravo i politika*. – 2000. – № 8. – P. 52-58.
8. Shoniia L.V. “Economic Dimension of Legal Order : General Theoretical Research” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences : major 12.00.01 “Theory and History of State and Law ; History of Political and Legal Studies” / L.V. Shoniia ; International Humanitarian University – Odessa, 2014. – 18 p.
9. Vengerov A.B. “Synergetics, Legal Science, Law” / A.B. Vengerov // *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*. – 1986. – № 10. – P. 36-45.

УДК 343.431: 341.231.14

ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ АБО ІНШУ НЕЗАКОННУ УГОДУ ЩОДО ЛЮДИНИ

Горпинюк О.П., к.ю.н., доцент

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька, 26, м. Львів, Україна
olepisevych@gmail.com*

Досліджено проблеми кримінальної відповідальності за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо людини. Зосереджено увагу на визначенні понять «торгівля людьми», «інша незаконна угода, об'єктом якої є людина». Вирішено питання щодо недоцільності вказівки на вичерпний

перелік дій, способи та спеціальну мету в статті 149 Кримінального кодексу України. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального закону, який передбачає відповідальність за торгівлю людьми.

Ключові слова: торгівля людьми, інша незаконна угода щодо людини, обман, шантаж, використання уразливого стану особи, експлуатація.

ПРОБЛЕМЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ТОРГОВЛЮ ЛЮДЬМИ ИЛИ ДРУГОЕ НЕЗАКОННОЕ СОГЛАШЕНИЕ ОТНОСИТЕЛЬНО ЧЕЛОВЕКА

Горпинюк О.П.

*Львовский государственный университет внутренних дел, ул. Городецкая, 26, г. Львов, Украина
olepisevych@gmail.com*

Исследованы проблемы уголовной ответственности за торговлю людьми или другое незаконное соглашение относительно человека. Сосредоточено внимание на определении понятий «торговля людьми», «другое незаконное соглашение, объектом которого является человек». Решен вопрос относительно нецелесообразности указания на исчерпывающий перечень действий, способы и специальную цель в статье 149 Уголовного кодекса Украины. Обоснованы рекомендации по усовершенствованию действующего уголовного законодательства, которое предусматривает ответственность за торговлю людьми.

Ключевые слова: торговля людьми, другое незаконное соглашение относительно человека, обман, шантаж, использование уязвимого состояния лица, эксплуатация.

PROBLEMS OF THE CRIMINAL LIABILITY FOR TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS AND OTHER ILLEGAL TRANSFER DEALS IN RESPECT OF A HUMAN BEING

Horpyniuk O.P.

*Lviv state university of internal affairs, str. Horodotska, 26, Lviv, Ukraine
olepisevych@gmail.com*

The problems of criminal liability for trafficking in human beings and other illegal transfer deals in respect of a human being are examined. The author emphasizes the social danger of such encroachment and its considerable prevalence worldwide. The bulk of this crimes accounts for minors and juveniles – victims of this crime. Objective and subjective elements of crime under article 149 of the Criminal Code of Ukraine as well as the state of investigation of criminal liability for trafficking in human beings and other illegal transfer deals in respect of a human being in the legal literature are analyzed. The analysis revealed a number of controversial and problematic issues. Among them there are ambiguous interpretation of the concepts of “human trafficking”, “other illegal agreement concerning other person”, “recruitment”, “transfer”, “receipt” of man, unreasonableness of specification of the ways to commit a crime – deception, blackmail, fragile condition of the person in disposition of article 149 of the Criminal Code of Ukraine and the unreasonableness of specification of a comprehensive list of malpractices in the disposition of the article. The unsettled issues of the subjective side of the offense under article 149 of the Criminal Code of Ukraine include the problem of interpretation of special purpose – “exploitation” and validity of its determination as a sign of a considered component element of crime. An important issue is inconsistency of title and dispositions of article 149 of the Criminal Code of Ukraine and overload of the construction of appropriate elements of a crime. In particular, the title of the current article 149 of the Criminal Code “Trafficking in human beings and other illegal transfer deals in respect of a human being” does not cover all forms of abuse, such as: recruitment, transportation, receipt, harboring and more. The author expresses his own vision of these controversial issues, focusing mainly on the provisions of international instruments aimed at combating human trafficking: Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational organized Crime (adopted by the General Assembly resolution of November 15, 2000) and the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings of May 16, 2005. The author determined his own approaches to understanding some forms of the crime “Trafficking in human beings and other illegal transfer deals in respect of a human being”. Based on the interpretation of sectoral legislation, international legal acts and criminal legal literature the author outlines proposals to improve the construction and the title of the offense under article 149 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: trafficking in human beings, other illegal transfer deals in respect of a human being, deception, blackmail, use of the vulnerable condition of person, exploitation.

Злочин, передбачений статтею 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» (далі – торгівля людьми), – одне з найпоширеніших посягань не тільки в Україні, а й в усьому світі. Згідно з даними окремих

кримінологічних досліджень торгівля людьми за своїм масштабом та наслідками знаходиться на третьому місці після нелегальної торгівлі зброєю та наркотиками. Крім того, починаючи з 1991 р., кількість українців, які постраждали від торгівлі людьми, становить понад 110 тисяч осіб [1, с. 7]. Згідно зі статистичною звітністю Державної судової адміністрації України тільки за 2012 р. і 2013 р. за статтею 149 КК України було засуджено 107 та 65 осіб, відповідно [2]. Основна частка припадає на неповнолітніх та малолітніх потерпілих від цього злочину. Зважаючи на значну суспільну небезпечність та поширеність у всьому світі, торгівля людьми вважається злочином міжнародного характеру. Норми, спрямовані на боротьбу з відповідним посяганням, викладено в численних міжнародно-правових актах, зокрема в Протоколі про попередження й припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийняту Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15 листопада 2000 р., та Конвенцією Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 р. Водночас вітчизняне кримінальне законодавство в цій сфері містить певні недоліки, що й ускладнює правозастосування.

У галузі кримінального права норму про відповідальність за торгівлю людьми (стаття 149 КК України) не обділено увагою. Зокрема, над проблемами кримінальної відповідальності за торгівлю людьми працювали Я.Г. Лизогуб, А.М. Орлеан, В.А. Козак, В.М. Підгородинський, Д.О. Негодченко, А.С. Політова тощо. З-поміж останніх наукових досліджень варто відзначити монографію А.М. Орлеана «Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації» [3], присвячену значною мірою проблемам відповідальності за торгівлю людьми, розмежуванню з іншими злочинами.

Найбільш дискусійними є питання визначення понять «торгівля людьми», «інша незаконна угода, об'єктом якої є людина» [4, с. 309; 5, с. 115-117]. Неоднозначно вирішують питання щодо доцільності використання в диспозиції статті 149 КК України способів вчинення злочину, зокрема обману, шантажу, використання уразливого стану потерпілого. Проблемним питанням залишається вказівка на мету «експлуатація». Одні вчені зазначають, що суб'єктивна сторона складу злочину про торгівлю людьми не повинна містити спеціальної мети, оскільки, по-перше, на практиці її досить важко встановити, а по-друге, не виключаються випадки здійснення цього злочину з іншою метою [6, с. 16]. Інші ж вважають, що мета «експлуатація» не є досить вдалою, і пропонують її замінити на мету незаконного використання людини [7, с. 7] або мету, пов'язану з отриманням вигоди майнового або немайнового характеру [8, с. 10] чи наживи та іншої вигоди [9, с. 19]. Ще інші вчені пропонують передбачити посилення на корисливий мотив злочину в диспозиції статті 149 КК України [10, с. 18]. До інших проблем слід віднести неузгодженість назви та диспозиції статті 149 КК України та в цілому надмірну переважаність конструкції відповідного складу злочину [11; 12, с. 17].

Метою статті є висловлення власної позиції щодо названих дискусійних питань, а також окреслення пропозицій щодо вдосконалення конструкції складу злочину, передбаченого статтею 149 КК України.

Насамперед варто погодитися з більшістю правників стосовно того, що формулювання злочинних форм посягання, передбаченого статтею 149 КК України, має низку недоліків. Так, відповідна стаття містить сім форм: 1) торгівля людьми; 2) здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина; 3) вербування, 4) переміщення; 5) переховування, 6) передача; 7) одержання.

У юридичній літературі немає єдності думок щодо визначення поняття «торгівля людьми» [13, с. 14-22; 14, с. 309]. Однак, узагальнюючи погляди різних учених, доходимо висновку, що більшість правників єдині в тому, що торгівля людьми – це передача людини однією особою, яка виступає як продавець, і отримання її іншою (покупцем) за грошову винагороду (інакше кажучи, купівля-продаж).

«Здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина» тлумачать здебільшого як передачу іншій особі людини як подарунка, повернення боргу, оренду, для виконання певних робіт тощо. Відповідна форма відповідає переважно міжнародно-правовому визначенню поняття «торгівля людьми», до якого, крім іншого, відносять найм, передачу, одержання людини шляхом надання чи отримання плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою [15]. Водночас існують й інші тлумачення поняття «незаконна угода...», які виникають через недосконале визначення незаконних дій у статті 149 КК України. Зокрема, не можна цілком вважати обґрунтованим формулювання в зазначеній статті інших форм посягання («а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання...») окремо від «здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина». Підтверджує цю позицію міжнародно-правове тлумачення поняття «торгівля людьми». Відповідно до статті 4 Конвенції Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» від 16 травня 2005 р. [16] «торгівля людьми», власне, передбачає укладення незаконних угод щодо людини в різних формах.

Натомість чинна редакція статті тлумачить кожну дію по-різному, що й ускладнює розуміння її змісту. Так, окремі правники слушно зауважують, що з огляду на те, що угода купівлі-продажу потерпілого передбачена першою формою об'єктивної сторони злочину, а інші угоди з приводу передачі та одержання людини, згідно зі статтею 149 КК України – шостою й сьомою формами, то під здійсненням іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, пропонується розуміти дії, які не мають на меті передачу людини; щоправда, людина тут є об'єктом використання (зокрема, використання жінки як сурогатної матері, залучення потерпілого до виконання примусової чи рабської праці) [5, с. 115].

Варто зазначити також про недоцільність використання способів вчинення цього злочину (з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи). Так, у пункті 3 примітки до цієї статті зазначено: відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності. Виникає цілком слушне запитання щодо того, чим викликано такий диференційований підхід щодо повнолітніх та неповнолітніх потерпілих. З іншого боку, зазначені способи, навпаки, обтяжують кримінальну відповідальність, якщо вони вчинені щодо малолітніх, неповнолітніх, однак законодавець не передбачив таких ознак у кваліфікованих складах. Тому вважаємо цілком слушною думку А.С. Політової [14, с. 310] про те, що такий спосіб вчинення злочину тільки перевантажує об'єктивну сторону злочину. А тому це формулювання доцільно виключити з диспозиції цієї норми, що у свою чергу спростить правозастосування. Додатковим аргументом на користь такого підходу може слугувати й те, що в міжнародно-правових актах визначення поняття «торгівля людьми» містить й інші способи, зокрема, крім обману, ще й шахрайство, яке не передбачено в чинній статті 149 КК України.

Проблема вказівки на мету «експлуатація» насамперед пов'язана з тим, що на сьогодні в поняття «експлуатація» вкладено різний зміст залежно від загальнотеоретичних джерел, кримінально-правової літератури, міжнародно-правового розуміння тощо. З іншого боку, достатня кількість правників наполягають на тому, що торгівля людьми вчиняється саме для наживи, особистого збагачення, а експлуатація – це кінцева мета, реалізація якої знаходиться за межами складу злочину, передбаченого статтею 149 КК України. Крім того, згідно із чинною редакцією статті мета «експлуатація» не стосується таких форм посягання, як «торгівля людьми», «інша незаконна угода, об'єктом якої є людина».

На нашу думку, мета «експлуатація» цілком обґрунтовано визначена як ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 149 КК України. Підтвердженням цього слугує зарубіжний досвід. Більшість кримінальних кодексів зарубіжних держав

передбачають спільною ознакою норм про торгівлю людьми вказівку на мету цього діяння – експлуатацію людини. Вказівка на відповідну мету наводиться у визначенні поняття «торгівля людьми» як у міжнародних документах [15; 16], так і у вітчизняному галузевому законодавстві [17]. Хоча й зміст останньої дещо різниться у відповідних нормативних документах. У цілому торгівля людьми з метою експлуатації підкреслює специфіку відповідного посягання, незважаючи на те, що реалізація відповідної мети знаходиться поза межами складу злочину, передбаченого статтею 149 КК України. Водночас у чинній редакції статті вказівка на мету не загромождає диспозицію статті 149 КК України, оскільки визначення експлуатації міститься в примітці до відповідної статті.

У юридичній літературі [11] цілком слушно помічено, що назва статті «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» є дещо вужчою, ніж її зміст, та не охоплює частину ознак об'єктивної сторони (зокрема, дії – вербування, переміщення, одержання, переховування тощо). Проблему становить також формулювання в диспозиції цієї статті «угода, об'єктом якої є людина». Таке ж формулювання закріплено в Законі України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р. Однак, виходячи із цивільного законодавства, існує предмет угоди, а не об'єкт (статті 638, 656, 718 Цивільного кодексу України). Виходячи з того, що людина в кримінальному праві не може визнаватися предметом, за винятком позицій окремих учених, відповідний некоректний вираз може спричинити юридичну плутанину між поняттями «предмет угоди», «об'єкт злочину», «предмет злочину», «потерпілий». Тому вважаємо найбільш слушним викласти в диспозиції формулювання, яке б відповідало назві статті «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини».

Таким чином, на основі аналізу законодавства, міжнародно-правових актів та юридичної літератури для уникнення труднощів у тлумаченні злочину про торгівлю людьми вважаємо доцільним викласти частину першу статті 149 КК України у такому вигляді: *«Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди щодо людини, тобто вербування, переміщення, переховування, передача, отримання та вчинення інших дій із метою експлуатації людини»*. У такий спосіб можна буде уникнути дискусій щодо тлумачення об'єктивної сторони злочину. Таке формулювання об'єктивної сторони злочину буде узгоджуватися з назвою статті *«Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»*. Вважаємо, що, як і у випадку з недоцільністю перераховувати способи вчинення злочину, непотрібно вказувати на вичерпний перелік дій, які можуть утворювати відповідний злочин. Водночас вказівка на мету «експлуатація», яка згідно з новою редакцією статті стосуватиметься всіх форм посягання й підкреслюватиме специфіку саме цього злочину, повністю відповідатиме визначенню торгівлі людьми в міжнародно-правових документах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Протидія торгівлі людьми : посібник [для дільничних інспекторів міліції]. – К. : ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2012. – 40 с.
2. Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua>.
3. Орлеан А.М. Кримінально-правове забезпечення в Україні охорони людини від експлуатації : монографія / А.М. Орлеан. – Кам'янець-Подільський : О.А. Буйницький, 2014. – 454 с.
4. Політова А.С. Практика притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 149 КК України та шляхи підвищення її ефективності / А.С. Політова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2 – С. 306-314.
5. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. – 2-ге вид. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 786 с.

6. Підгородинський В.М. Відповідальність за торгівлю людьми за кримінальним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / В.М. Підгородинський ; Одеська національна юридична академія. – О., 2005. – 19 с.
7. Орлеан А.М. Соціальна обумовленість криміналізації та кримінально-правова характеристика торгівлі людьми : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / А.М. Орлеан ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2003. – 20 с.
8. Політова А.С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти свободи особи за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / А.С. Політова ; Інститут держави і права імені В.М. Корецького. – К., 2007. – 20 с.
9. Лизогуб Я.Г. кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини : порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Я.Г. Лизогуб ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2003 – 20 с.
10. Негодченко Д.О. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми в Україні та інших країнах : порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / Д.О. Негодченко ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Х., 2011. – 22 с.
11. Орлеан А.М. Нова редакція статті, що передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми : аналіз складу злочину [Електронний ресурс] / А.М. Орлеан // Юридичний журнал. – 2006. – № 4. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2211>.
12. Борисов В.І. Коментар до ст.149 кримінального кодексу України / В.І. Борисов, В.А. Козак // Кримінальне право України. – 2006. – № 2. – С. 17-23.
13. Горбунова О.Г. Міжнародні документи та законодавство зарубіжних країн стосовно проституції, торгівлі жінками та змушування їх до роботи у секс-бізнесі / О.Г. Горбунова // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Спец. вип. – С. 14-22.
14. Політова А.С. Практика притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 149 КК України та шляхи підвищення її ефективності / А.С. Політова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2 – С. 306-314.
15. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
16. Про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Конвенція Ради Європи від 16 травня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
17. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

REFERENCES

1. *Protidiya torgivli lyud'mi* [Combating Human Trafficking] : manual for district militia officers. – Kyiv : Vidavnictvo LTD «Kompaniya VAITE», 2012. – 40 p.
2. Official Web Portal “Judiciary of Ukraine” [Electronic resource]. – Access mode : <http://court.gov.ua/>

3. *Kriminal'no-pravove zabezpechennya v Ukraini okhoroni lyudini vid ekspluatacii* [Orlean A.M. Criminal Law Framework of Protection against Exploitation in Ukraine] : monograph / A.M. Orlean. – Kam'yanec'-Podil'skiy : O.A. Buynickiy, 2014. – 454 p.
4. Politova A.S. “Practice of Bringing to Criminal Responsibility under Article 149 of the Criminal Code of Ukraine and Ways to Improve Its Efficiency” / A.S. Politova // *Naukoviy visnik of Lviv state university of internal affairs*. – 2013. – № 2 – P. 306-314.
5. *Kriminal'ne pravo (Osobliva chastina)* [Criminal Law (Special Part)] : textbook / ed. O.O. Dudorov, Y.O. Pysmenskyi. – 2th edition. – Kyiv : VD «Dakor», 2013. – 786 p.
6. Pidhorodynskyi V.M. “Responsibility for Human Trafficking according to Criminal Law of Ukraine” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences, major 12.00.08 “Criminal Law and Criminology ; Penal Law” / V.M. Pidhorodynskyi ; Odessa National Law Academy. – Odessa, 2005. – 19 p.
7. Orlean A.M. “Social Conditioning of Criminalization and Criminal Legal Characterization of Human Trafficking” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences, major 12.00.08 “Criminal Law and Criminology ; Penal Law” / A.M. Orlean. – Kharkiv, 2003. – 20 p.
8. Politova A.S. “Criminal and Legal Characterization of Crimes Against Individual Liberty under the Legislation of Ukraine” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences, major 12.00.08 “Criminal Law and Criminology ; Penal Law” / A.S. Politova – Kyiv, 2007. – 20 p.
9. Lyzopub Y.H. “Criminal Responsibility For Human Trafficking or Other Illegal Agreement on Transfer of Human Beings : Comparative Legal Research” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences, major 12.00.08 “Criminal Law and Criminology ; Penal Law” / Y.H. Lyzohub ; Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2003. – 20 p.
10. Nehodchenko D.O. “Criminal Liability for Human Trafficking in Ukraine and Other Countries : Comparative Legal Analysis” : abstract of thesis for the degree of candidate of law sciences, major 12.00.08 “Criminal Law and Criminology ; Penal Law” / D.O. Nehodchenko ; National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2011. – 22 p.
11. Orlean A.M. “New Edition of the Article, Providing Criminal Liability for Human Trafficking : an Analysis of the Crime” [Electronic resource] / A.M. Orlean // *Yuridichniy zhurnal*. – 2006. – № 4. – Access mode : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2211>.
12. Borysov V.I., Kozak V.A. “Commentary on Art. 149 of the Criminal Code of Ukraine” / V.I. Borysov, V.A. Kozak // *Kriminal'ne pravo Ukraine*. – 2006. – № 2. – P. 17-23.
13. Horbunov O.H. “International Documents and Laws of Foreign Countries Regarding Prostitution, Trafficking in Women and Forcing them to Work in Sex Business” / O.H. Horbunov // *Visnik of University of internal affairs*. – 1999. – Spec. iss. – P. 14–22.
14. Politova A.S. “Practice of Bringing to Criminal Responsibility under Article 149 of the Criminal Code of Ukraine and Ways to Improve its Efficiency” / A.S. Politova // *Naukoviy visnik of Lviv state university of internal affairs*. – 2013. – № 2 – P. 306-314.
15. “Protocol on Prevention and Termination of Trafficking in Human Beings, Especially Women and Children, and Punishment for Those Acts Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, adopted by General Assembly Resolution 55/25 of 15/11/2000” [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
16. “On Action against Trafficking in Human Beings” : Council of Europe Convention of 16.05.2005 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
17. “On Counteracting Human Trafficking” : Law of Ukraine of 20.09.2011 № 3739-VI [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon1.rada.gov.ua>.